

OTOMOTİV, TEKSTİL, MAKİNE, ELEKTRİK VE GIDA SEKTÖRLERİNİN DOLAR BAZLI DEĞERLEMESİ, 1997-2001

Prof. Dr. Erol İYİBOZKURT

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası 1997 yılında başlattığı 500 Büyük Firma Araştırmasını **2001 yılı için 250 firmayı** ele alarak sürdürdü. Çalışma geçen yıllarda olduğu gibi KDV dahil toplam iç ve dış ciro, brüt katma değer, öz sermaye, net aktifler, vergi öncesi dönem karı, ihracat ve ücretle çalışanların ortalama sayısını içermektedir. Firmaların sıralaması cirolarına göredir. 250 firmanın 99'u tekstil ve konfeksiyon, 40'ı otomotiv ana ve yan sanayi, 23'ü makine ve metal, 28'i gıda tarım ve hayvancılık sektörlerine aittir.

Otomotiv ana ve yan sanayiinin ciro toplamı 3 katrilyon 75 trilyon 507 milyar TL'dir. Tekstil ve konfeksiyonun cirosu ise 2 katrilyon 571 trilyon 280 milyar TL, makina ve metal sektörünün 670 trilyon 632 milyar TL, gıda tarım ve hayvancılık sektörünün 511 trilyon 497 milyar TL dir.

Ciro ve diğer verilerin artışları değerlendirilirken bunların cari (nominal) rakamlar olduğu unutulmamalı ve bu yüzden enflasyon artışları elimine edilerek değerlendirilmelidir. Bu noktadan hareket eden **2001 yılı Bursa'nın 250 Büyük Firma Araştırması 1997-2001 yılları için sektörlerin verilerini dolar bazında da göstermiştir.** Böylece 14 sektörün (.....) TL değerleri yanında dolar tutarları ile de 1997-2001 yılları için ciroları, brüt katma değerleri, öz sermayeleri, net aktifler, vergi öncesi dönem karı ve ihracatlar ıbakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirme olanağı yaratılmıştır.

Son 5 yıl içinde dolar, TL'ye göre çok daha az ölçüde değer değiştirdiğinden dolar tutarları ile çalışmada ele alınan sektörleri reel değerlerine yakın bir çerçevede incelemek mümkün olmaktadır. Çalışma **Bursa bölgesi bakımından önemli olan beş sektörü (tekstil, ve konfeksiyon, otomotiv ana ve yan sanayi, makina ve metal, elektrik ve elektronik, gıda tarım ve hayvancılık) dolar bazlı olarak daha yakın planda ele almış ve 1997-2001 yılları için grafiklerle de göstermiştir.**

Bursa'nın bu önemli beş sektörünün dolar bazındaki verilerinin incelenmesi, **Türkiye ekonomisinin son yıllardaki durumunu yansıtıcı bir manzara çizmektedir.** Bütün sektörlerde cirolar düşmüş ve ihracat (otomotiv me makina dışında) azalmıştır. Sektörlerin durumunu tek tek ele alırsak, durum daha net izlenebilir.

Tekstil ve konfeksiyon cirosu 1997 yılında 3 milyar 462 milyon dolarken, 2001 yılında 2 milyar 99 milyon dolara gerilemiştir. Bu gerileme yüzde 40 gibi önemli orandadır. Cirodaki bu gerileme ihracata da yansımış ve tekstil-konfeksiyon sektörünün ihracatı 969 milyon 323 bin dolardan 695 milyon 103 bin dolara inmiştir. Böylece 5 yıl içinde tekstil ve konfeksiyon sektörünün ihracatındaki azalması yüzde 30 dolayındadır. Görüldüğü üzere tekstil ve konfeksiyon ihracatındaki azalma cirodaki azalmanın altındadır. Diğer bir deyimle **tekstil ve konfeksiyon sektöründe iç pazar dış pazara göre daha fazla daralmıştır.**

Ciro ve ihracattaki gelişmelere paralel olarak tekstil ve konfeksiyonun brüt katma değeri ve net aktifleri de dolar bazında azalma göstermiştir. 1997-2001 yılları arasında brüt katma değerdeki azalma yüzde 60'ın üzerindedir. Net aktifler ise dolar bazında yüzde 18 değer yitirmiştir. **Katma değer düşmesi tekstil ve konfeksiyon sektöründe fiyatların girdi maliyetlerine yakın oluştuğunu, üretim faktörlerine (emek, sermaye, girişim, toprak) düşen payın (ücret, faiz, kar, rant) görece olarak azaldığının göstergesidir.**

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün dolar bazında incelenmesi şu ilginç durumu da yansıtmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyonda ciro ve ihracat 1998 yılında şok bir düşme yaşamıştır. Bir önceki yıla göre ihracat yüzde 39, ciro yüzde 31 düşmüştür. Halbuki aynı yıl tekstil ve konfeksiyonda ücretle çalışan personel sayısından önemli bir artış yaşanmıştır. 1997'de ücretli çalışanlar ortalaması 35 bin 386 kişi iken, 1998'de 42 bin 261 kişi olmuştur. Artış yüzde 20 dolayındadır. **Dolar bazındaki veriler tekstil ve konfeksiyon sektörünün 1997-1998 yıllarında dünya ve Türkiye'deki krizleri ve daralmayı kestiremediği ve yanlış bir planlama ile genişleme sürecine girmek istediğini göstermektedir.**

Otomotiv ana ve yan sanayi cirosu 1997-2001 yılları arasında ilk 3 yıl bir miktar artış göstermesine rağmen 1997 ve 2001 yılları dikkate alınırsa dolar bazında fazla değişmemiştir. Otomotiv ana ve yan sanayinin 1997 yılındaki cirosu 2 milyar 539 milyon dolar 2001 yılındaki cirosu ise 2 milyar 511 milyon dolardır. Buna karşılık otomotiv ana ve yan sanayi ihracatta önemli bir aşama kaydetmiştir. 1997 yılında 302 milyon 260 bin dolar olan ihracatı yüzde 586 artarak 1 milyar 773 milyon 257 bin dolara yükselmiştir. Böylece 1997 yılında ihracat cironun yüzde 54'ü iken 2001 yılında yüzde 70'ini oluşturmuştur.

Otomotiv ana ve yan sanayide 1998 yılında personel sayısını artırmıştır. 1997 yılında 14 bin 959 kişi olan ücretle çalışanlar ortalaması 1998 yılında 20 bin 777 kişi olmuştur. **Otomotiv ana ve yan sanayi dışı açılıp ihracatını artırma olanağı bulunduğu için bu personel sayısı fazla azaltılmadan 2001 yılına gelinmiştir.** 2001 yılında Otomotiv ana ve yan sanayinde ücretle çalışanların ortalaması 20 bin 443'tür.

Otomotiv ana ve yan sanayinin ciro ve ihracattaki bu gelişmelerine karşı brüt katma değeri dolar bazında (2000 yılı dışında) azalmıştır. Bu sektörün 1997 yılında 552 milyon 701 bin dolar olan katma değeri 2001 yılında 479 milyon 606 bin dolara inmiştir.

Gıda tarım ve hayvancılık, makina ve metal ile elektrik ve elektronik sektörlerinin 1997-2001 yılları arasındaki dolar bazlı verilerinin incelenmesi 1999 ve 2000 yıllarında yaşanan ekonomik krizleri yansıtmaktadır. Nitekim her üç sektörün ciroları bu dönemde azalmıştır. Bu üç sektörün ihracat duyarlılığı ise farklıdır. Makina ve metal sanayinin ihracatı artarken, diğer iki sektörün ihracatında azalış vardır.

Makina ve metal sanayinin ihracatı 1997 yılında 158 milyon 283 bin dolarken, 2001 yılında bu rakam 243 milyon 366 bin dolara ulaşmıştır. Gıda tarım ve hayvancılık sektörünün ihracatı ise 1997 yılında 124 milyon 905 bin dolardan 2000 yılında 60 milyon 170 bin dolara kadar inmiş, fakat 2001 yılında bir miktar toparlanarak 104 milyon 276 bin dolara varmıştır.

1997 yılında 36 milyon 834 bin dolar olan ihracatı 2000 yılında 0'a inen elektrik ve elektronik sektörünün 2001 yılı ihracatı 65 milyon 954 bin dolara çıkmıştır.

Vergi öncesi dönem karı ile cironun oranlanması sektörlerin karlılık oranları hakkında fikir verebilir. Ele aldığımız 5 sektörün dolar bazında ciro ve dönem karlarına göre karlılık oranları 1997 ve 2001 yılı için şu şekildedir:

Dolar bazında karlılık oranı

Sektörler	1997	2001
Otomotiv ana ve yan sanayi	0,13	0,09
Tekstil ve konfeksiyon	0,04	(-) 0,01
Gıda Tarım ve Hayvancılık	0,07	(-) 0,01
Makina ve Metal	0,11	0,03
Elektrik ve elektronik	0,12	0,00

Görüldüğü üzere **karlılık oranları genelde düşüktür. Son 5 yılda daha da düşmüştür. Tekstil ve konfeksiyon** sektörü ile **gıda tarım ve hayvancılık** sektörleri ise **zarardadır**. Elektrik ve elektronik sektörünün ise karı yok denecek kadar azdır. 2001 yılında otomotiv ana ve yan snayiinde karlılık oranı yüzde 9, makina ve metal sanayiinde yüzde 3'tür. Bu iki sektörde de karlılık oranları son 5 yılda gerilemiştir.

Beş sektörün cirosu 250 firmanın toplam cirosunun 1997 yılında yüzde 89'unu teşkil ederken, 2001 yılında bu oran yüzde 92'ye çıkmıştır. Beş sektörün ihracat payı ise 250 firmanın toplam ihracatının 1997 yılında yüzde 96'sı, 2001 yılında yüzde 98'i dir. Anlaşılabacağı üzere **otomotiv ana ve yan sanayi, tekstil ve konfeksiyon, makina ve metal, elektrik ve elektronik, gıda tarım ve hayvancılık sektörlerinin Bursa bölgesindeki (ciro ve ihracat dikkate alınınca) son 5 yılda az da olsa ağırlıkları artmıştır.**

Beş sektörün kendi içindeki durumuna gelinde aşağıda bu beş sektörün 1997 ve 2001 yılları için toplam ciro ve toplam ihracat içindeki payları görülmektedir.

Toplam ciro içinde Yüzde paylar (Dolar bazında)

Sektörler	1997	2001
Tekstil ve konfeksiyon	0,39	0,32
Otomotiv ana ve yan sanayi	0,29	0,38
Makina ve Metal	0,08	0,08
Elektrik ve elektronik	0,05	0,05
Gıda Tarım ve Hayvancılık	0,06	0,06

Toplam İhracat içinde yüzde paylar

Sektörler	1997	2001
Tekstil ve konfeksiyon	0,58	0,23
Otomotiv ana ve yan sanayi	0,18	0,60

Makina ve Metal	0,09	0,08
Elektrik ve elektronik	0,02	0,02
Gıda Tarım ve Hayvancılık	0,07	0,03

Görüldüğü üzere 1997'den 2001 yılına gelindiğinde Bursa bölgesinin en önemli iki sektörü birincilik ve ikincilikte yer değiştirmişler, **1997 yılında hem ciro hem de ihracatta birinci durumda olan tekstil ve konfeksiyon sektörü yerini otomotiv ana ve yan sanayine bırakmıştır.** Otomotiv ana ve yan sanayinin 2001 yılında cirodaki payı yüzde 38, ihracattaki payı yüzde 60'tır. Buna karşılık tekstil ve konfeksiyonun ciro payı yüzde 32, ihracat payı yüzde 23'tür.

Dikkati çeken bir diğer nokta da gıda tarım ve hayvancılık sektörünün cirosu mutlak anlamda (dolar verileriyle) 1997'den 2001 yılına kadar azalmasına rağmen yüzde 6'lık payını korumuştur. Ancak **gıda tarım ve hayvancılık sektörünün ihracat payında önemli bir gerileme olmuştur.** Bu sektörün 1997'de toplam içindeki payı yüzde 7, 2001'deki payı yüzde 3'tür.